

*Д.А. Рахмонов,
стажёр-тадқиқотчи-изланувчи,
Банк-молия академияси*

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИДА СОҒЛИҚНИ САҚЛАШ МУАССАСАЛАРИНИ МОЛИЯЛАШТИРИШНИНГ УСТУВОР ЙЎНАЛИШЛАРИ

Мамлакатимизда соғлиқни сақлаш соҳасини тубдан ислоҳ этиш, аҳолига кўрсатилаётган тиббий хизматлар сифатини халқаро андозалар ва талаблар асосида шакллантириш муҳим масалага айланди. Амалга оширилаётган ислохотлардан кўзланган асосий мақсад тизимнинг моддий-техник базасини мустаҳкамлаш, молиявий маблағлар билан таъминлашнинг такомиллашган шакллари жорий этиш ҳисобланади.

Хусусан, Президентимиз И.А. Каримов таъкидлаган “Жаҳон молиявий-иқтисодий инқирози давом этаётганига қарамай, кейинги уч йилда соғлиқни сақлаш соҳасини молиялаш ҳажми 2,5 баробар кўпайди” – ушбу сўзлар замирида соҳада амалга оширилган ислохотларнинг натижаси десак хато бўлмайди¹.

Жорий этилаётган чора-тадбирлардан кўзланган асосий вазифа республикамизда халқаро амалиётни ҳисобга олган ҳолда, соғлиқни сақлаш муассасаларини молиялаштиришда давлат сарф-харажатларини мумкин бўлган меъёргача камайтириш ва аҳолини тиббий хизматлар билан ялпи қамраб олувчи маблағлардан самарали ва натижавий фойдаланишни таъминловчи янги бир тизимни яратиш муҳим бўлиб қолмоқда.

Фикримизча, соғлиқни сақлаш тизимини молиялаштиришни такомиллаштириш марказлаштирилган бошқарув усуллари ва ривожлантиришнинг бозор иқтисодиётига хос механизмларини излаш заруратини намоён этмоқда.

Соғлиқни сақлаш тизимини янада ривожлантиришга бундай ёндашувнинг долзарблиги республикада иқтисодиётнинг институционал ва таркибий такомиллашуви, иқтисодиётнинг изчил ривожланишида ушбу соҳага халқаро амалиётда тажрибадан ўтган тамойил ва услублар жорий этилиши билан ҳам изоҳланади. Ушбу тажрибаларни таҳлил этиш соғлиқни сақлаш тизимини молиялаштириш тенденцияларини башорат қилиш усуллари ишлаб чиқишга имкониятлар яратади.

Тадқиқотларимиз натижасида айрим хорижий мамлакатлар, хусусан, АҚШ, айрим МДХ, Европа ва Осиё мамлакатлари каби давлатлари соғлиқни сақлаш тизимини молиялаштириш тажрибаларини қиёсий таҳлил этиб, республикамизда жорий этишнинг зарурий шарт-шароитлари сифатида қуйидаги тавсиялар ишлаб чиқдик:

---

¹ Ўзбекистон Республикаси Президенти И.Каримовнинг Ўзбекистонда она ва бола саломатлигини муҳофаза қилишнинг миллий модели: “Соғлом она – соғлом бола” мавзuidaги халқаро симпозиум очилишидаги нутқи. //Халқ сўзи, 29 ноябр №231(5398).

– иш берувчи томонидан ишчи-ходимлар учун ўзининг махсус ҳисоб рақамида тиббий хизматларни молиявий таъминлаш мақсадида маълум ҳажмдаги маблағни жамғариб бориш;

– кичик бизнес субъектларига ўз ходимлари учун тиббий суғурта тўловларини амалга оширишларини рағбатлантириш мақсадида солиқ имтиёзлари бериш;

– жамғарилган маблағларни фақат тиббий хизмат билан боғлиқ харажатларни қоплаш мақсадида фойдаланишни ёхуд манфаатдор томонидан ҳам бошқа мақсадларга йўналтирилмаслигини таъминлаш;

– маблағларни тиббий хизматдан фойдаланиш даврида уни тасарруф этиш услубиятини жорий этиш;

– соғлиқни сақлаш муассасаларини молиялаштиришнинг маълум муддатларга, 3-5 йилларга мўлжалланган Давлат дастурларини ишлаб чиқиб амалиётга жорий қилиш;

– халқаро молия институтлари билан ҳамкорликдаги дастурлар асосида амалга ошириладиган кенг кўламли ишлар ҳажмини ошириш;

– жамғарилган тиббий хизмат фондидан молиялаштириладиган тиббий хизмат давомийлиги ва шу доирадаги ҳажмини аниқлаш;

– тиббий хизмат сифати ва бошқа кўрсаткичларини талаб этиш ҳуқуқларини тиббий хизматдан фойдаланувчи ихтиёрида мавжуд бўлишини таъминлаш;

– хусусий амалиёт билан шуғулланувчи тиббиёт ходимлари масъулиятини ошириш мақсадида касб жавобгарлиги мажбурий суғуртасини жорий этиш;

– тиббий ходим томонидан даволанувчига етказилган зарарни тиббиёт муассасаси, тиббий ходимнинг суғурталовчиси ёки тиббий ходим ҳисобидан қопланишини назорат қилиш;

– ташкил этилган ишларни жадал ривожлантириб бюджетдан ташқари маблағларни мамлакат ЯИМдаги улушини ошириб бориш;

– иш ҳақиға нисбатан ажратилаётган мазкур маблағни жисмоний шахслардан олинадиган даромад солиғи базасига киритилмаслиги бўйича бериладиган чегирма албатта соғлиқни сақлаш тизимида ўзининг ижобий самарасини беради.

Юқорида келтирилган илмий тавсияларни ҳисобга олган ҳолда мамлакатимизда фуқароларнинг жамғариб бориладиган тиббий фондини ташкил этишни мақсадга мувофиқ деб ҳисоблаймиз.

Республикамизда иш берувчи томонидан ишчи-ходимлар учун ўзининг махсус ҳисоб рақамида тиббий хизматларни молиявий таъминлаш мақсадида, шахсинг жамғариб бориладиган тиббий фондини ташкил этиш, жамғарилган маблағларни фақат тиббий хизмат билан боғлиқ харажатларни қоплаш учун фойдаланишни, ёхуд манфаатдор томонидан ҳам бошқа мақсадларга йўналтирилмаслигини таъминлаш, маблағларни тиббий хизматдан фойдаланиш даврида уни тасарруф этиш услубиётини жорий этиш.

Олиб борган тадқиқотларимиз асосида, мазкур фондни жорий этишда турли хорижий мамлакатлар тажрибаларини тадқиқ этган ҳолда, фуқароларнинг жамғариб бориладиган тиббий фонди тўловларининг миқдорининг прогноз кўрсаткичларини ишлаб чиқдик. Биз уни 1-жадвал маълумотларидан кўрамыз.

1-жадвал

Жамғариб бориладиган тиббий фонд², (фоиз ҳисобида)

Кўрсаткичлар	Ишчи	Ходим	Пенсионер	18 ёшгача
Иш берувчи (иш ҳақи / иш берувчи)	6/5	6/5	7	-
Давлат муассасаси (иш ҳақи/муассаса)	8/3	8/3	7	-
Ўзини иш билан таъминлаш (даромади)	15	-	7	-
Давлат кафолати	-	-	-	100

Изоҳ: давлат кафолати фақат касаллик даври учун.

Хорижий тажрибалардан фойдаланган ҳолда, уларнинг ўзига хос хусусиятларини республикамиз шароитида жорий этиш муҳим аҳамият касб этади. Соғлиқни сақлаш тизимида ташкил этилган пуллик тиббий хизматлардан аҳоли талабларини тўла қондириш мақсадида мазкур тизимни жорий этиш чора-тадбирларини ишлаб чиқиб амалга ошириш лозим.

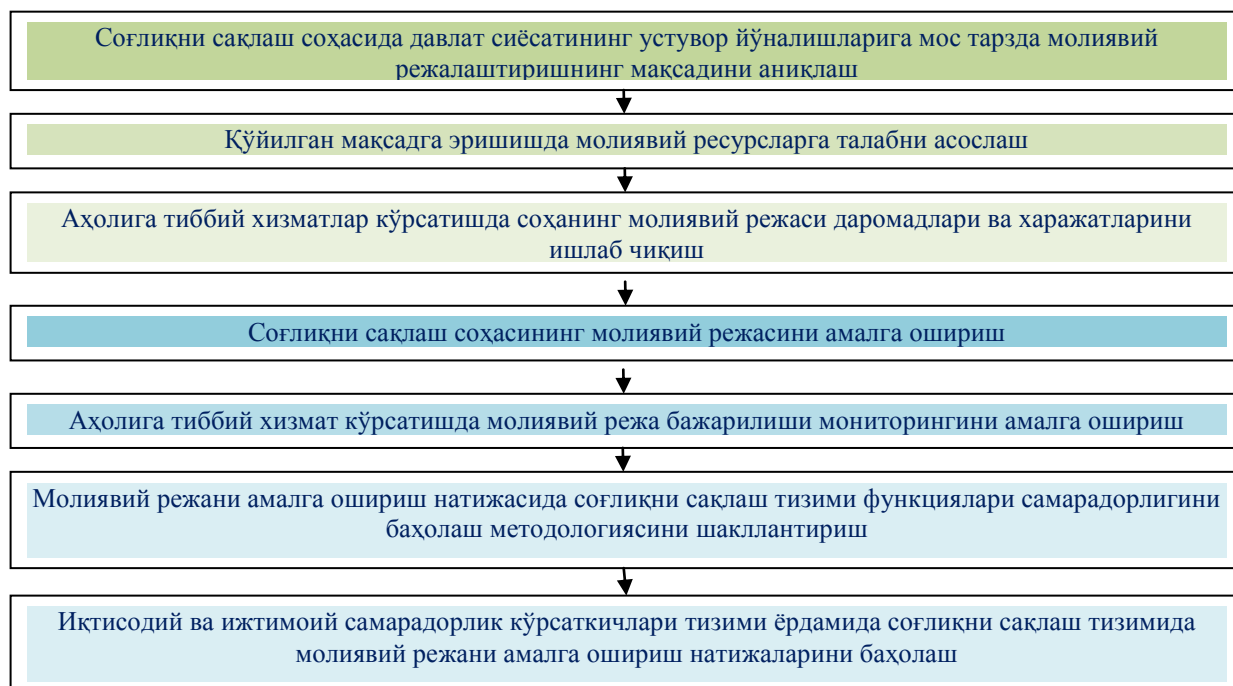
Фикримизча, мазкур жамғарилиб бориладиган тиббий фонд маблағларини шакллантиришда, иш ҳақига нисбатан ажратилаётган ушбу маблағни жисмоний шахсларнинг солиқ солинадиган даромадига киритилмаслиги бўйича чегирма бериш мақсадга мувофиқ деб ўйлаймиз.

Бунинг натижасида, биринчидан, аҳоли даромадлари ошади; иккинчидан, аҳолининг пуллик тиббий хизматлардан фойдаланиш даражаси ортади, яъни мазкур маблағларни бошқа мақсадларда тасарруф этишда чекловлар борлиги сабабли, доимий тарзда тиббий хизматлардан фойдалана боради, натижада аҳоли саломатлик кўрсаткичлари ортади; учинчидан, соғлиқни сақлаш тизимида бюджетдан ташқари маблағлар улуши ҳажми ортиб, тиббий хизматлар бозорида рақобат муҳити вужудга келади.

Шу билан биргаликда, мазкур фонд маблағлари ҳисобидан тиббий хизматларнинг тўловини амалга оширишда хизматлар сифатини ошириш учун: а) тиббий хизмат сифати ва бошқа кўрсаткичларни талаб этиш ҳуқуқларини тиббий хизматдан фойдаланувчи ихтиёрида мавжуд бўлишини таъминлаш; б) тиббиёт ходими томонидан даволанувчига етказилган зарарни тиббиёт муассасаси, тиббиёт ходимининг суғурталовчиси ёки тиббиёт ходими ҳисобидан қопланишини назорат қилиш мақсадга мувофиқ.

² Муаллиф томонидан ишлаб чиқилган

Соғлиқни сақлаш тизимини молиявий ресурслар билан таъминлашда молиявий режалаштириш моделидан фойдаланиш ҳамда уларни ҳудудларда амалга ошириш лозим, деб ўйлаймиз.

1-расм. Соғлиқни сақлаш соҳасида молиявий режалаштириш тузилмаси³

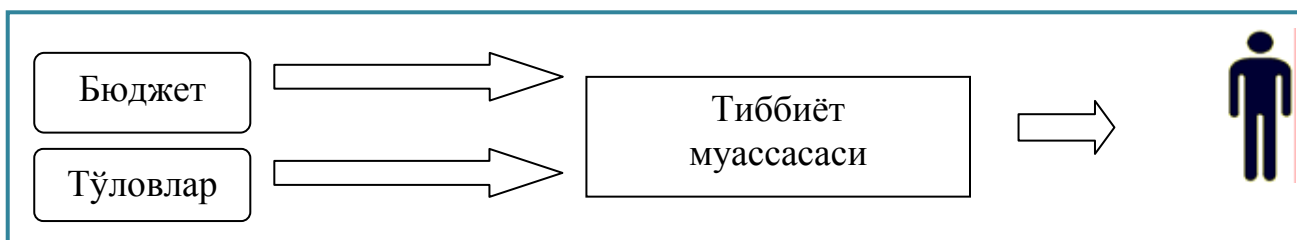
Соғлиқни сақлаш соҳасини молиялаштиришни амалга ошириш маълум ҳудуд доирасида бепул тиббий хизматлар аҳоли жон бошига тўғри келувчи харажатлар миқдори билан режалаштирилиши, бу эса ҳудуднинг демографик ҳолати, тиббий ёрдамларга бўлган эҳтиёжи билан белгиланади. Бу ҳолатда ўлчов бирлиги шифохоналарда – касал ўрни-кун, амбулатория клиникаларда – врачга қатновлар сони, тез тиббий ёрдамни чақирувлар орқали фойдаланади.

Соғлиқни сақлаш муассасаларини молиялаштиришни мақсадли ёндашувлар асосида такомиллаштириш бир неча босқичларни ўз ичига олади, уларга қуйилагиларни киритиш мумкин:

- давлат кафолати остида бўлган тиббий ёрдам ва молиявий ресурслар ўртасидаги ўзаро боғлиқлик даражасини таъминлашни янада кучайтириш;
- тизимда маблағларни тасарруф этишнинг натижавийлигини ошириш;
- соҳада бозор муносабатлари шароитига мос тарзда тажрибадан ўтган ва самарали суғурта тизимини ривожланишини жадаллаштириш;
- сифатли тиббий хизмат кўрсатилишини молиявий рағбатлантириш;
- тўғридан-тўғри тўловлар ва тиббий суғурта ҳисобига кўрсатиладиган бир турдаги тиббий хизматлар ўртасидаги ўзаро фарқ даражаси бўлишига йўл қўймаслик;
- соғлиқни сақлашнинг биринчи бўғини бўлган амбулатория-поликлиника муассасаларига уларга бириктирилган аҳолининг тиббий

³ Муаллиф томонидан ишлаб чиқилган

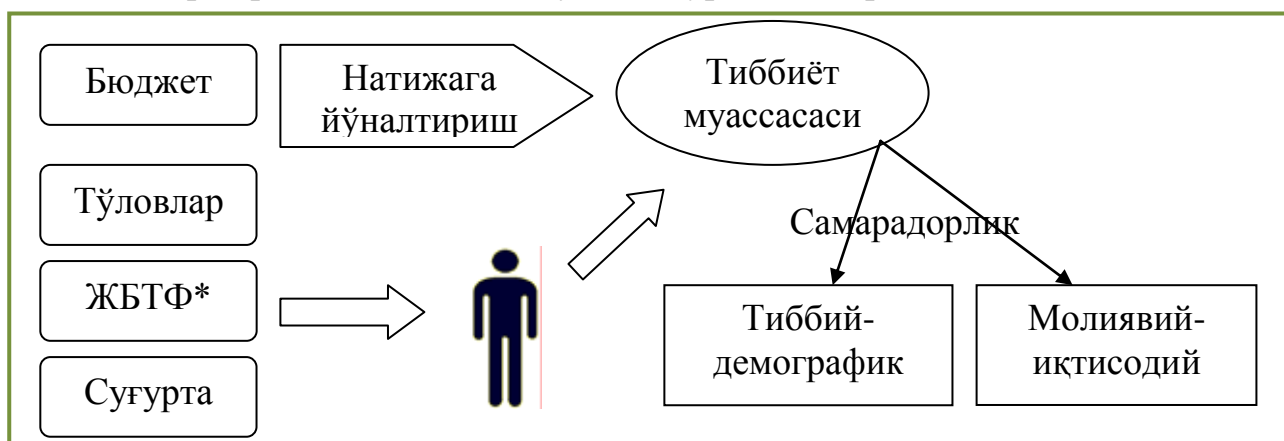
хизматларга бўлган талабидан келиб чиқиб молиявий режалаштиришни бошқариш ваколатларини кенгайтириш.

2-расм. Соғлиқни сақлаш тизимини молиялаштириш тизими⁴

Фикримизча, юқоридаги чора-тадбирларни амалга ошириш соғлиқни сақлаш тизимини молиялаштиришда бир қатор самарадорликларга эришишни таъминлайди, деб ўйлаймиз. Ушбу ҳолатни биз янада соддароқ ифодалаш мақсадида 2 ва 3-расм маълумотларидан фойдаланишимиз мумкин. Тиббиёт муассасаларини молиялаштиришда эътиборни белгиланган харажатларни бажаришга эмас, балки ушбу маблағларни бевосита инсон соғлиғи бош мезон сифатида олинган фаолиятни самарали таъминлашга йўналтириш зарур

2-расмда келтирилган жараёнларни шакллантириш ва республикаимиз шароитида жорий этиш муҳим аҳамият касб этади, деб ўйлаймиз. Унга кўра, бюджетдан ажратилаётган маблағлар доирасида аҳоли саломатлиги кўрсаткичлари талабларига жавоб беришини таъминлаш, бошқа кўрсатилган тўловларни амалга оширишда беморларнинг тиббий хизматларни танлаш имкониятларини яратиш, яъни тиббиёт муассасалари томонидан кўрсатиладиган тиббий хизматлар бозорида рақобат муҳитини кучайтириш зарур. Натижада, сарф этилаётган молиявий ресурслардан мақсадли фойдаланиш ва хизматлар билан улар орасида ўзаро боғлиқлик даражасини ошириш орқали самарадорликка эришилади ҳамда тизимни молиявий ресурслар билан таъминлаш жараёнлари такомиллашади. Пировардида, аҳолининг ўртача умр кўриши ошиб, болалар ўртасида ўлим турли юқумли касалликлар даражаси ва бошқа шу каби кўрсаткичлар оптималлашади.

3-расм. Соғлиқни сақлаш тизимини молиялаштиришнинг замонавий модели⁵

*ЖБТФ – фуқароларнинг жамғариб бориладиган тиббий фонди.

⁴ Муаллиф томонидан ишлаб чиқилган.

⁵ Муаллиф томонидан ишлаб чиқилган.

Яна шуни таъкидлаш жоизки, республикамизда меҳнатга лаёқатли аҳоли 1991 йилда 49,1 фоизни ташкил этган бўлса, 2009 йилда 60,3 фоизга етган. Шу жумладан, ушбу кўрсаткичнинг асосий қисмини ўртача 27 ёшга тўлганлар улушига тўғри келади⁶.

Шу боисдан соғлиқни сақлашга қаратилган молиявий маблағларни йўналтиришда, айниқса, ўсмирларга тиббий хизмат кўрсатишда ҳам молиявий, ҳам ижтимоий самарадорликка эришиш лозим. Зеро, мамлакат иқтисодий барқарорлигини таъминлашда мазкур фаолият билан боғлиқ кўрсаткичлар муҳим ҳисобланади.

Хулоса қилиб айтиш мумкинки, соғлиқни сақлаш муассасаларини молиялаштиришни такомиллаштиришда ишлаб чиқилган ва илмий тавсиялар сифатида таклиф этилган чора-тадбирларни амалиётда қўллаш ўзининг самарали натижасини беради.

---

⁶ Каримова Д., Тищенко Е. Потенциал системы здравоохранения и образования для роста качества жизни населения. // Бозор, пул ва кредит, 2011. – № 2(165). – Б.30-33.